

Дороніна Т.О. Концепція «нульової толерантності» як американська модель превентивних дій в освіті. *Модернізація системи професійної підготовки пенітенціарного персоналу: питання філософії, права, педагогіки й психології, теорії і практики / Міжнародна науково-практична конференція : матеріали виступів (Чернігів, 6 червня 2014 р. / Чернігівський юридичний коледж ДПтС України. – Чернігів : Десна Поліграф, 2014. С. 96-100.*

УДК 37.013.42

Т.О.Дороніна

доктор педагогічних наук, доцент
завідувач кафедри педагогіки
Криворізького педагогічного інституту
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

КОНЦЕПЦІЯ «НУЛЬОВОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ» ЯК АМЕРИКАНСЬКА МОДЕЛЬ ПРЕВЕНТИВНИХ ДІЙ В ОСВІТІ

Проблема насильства в школі, здається, існувала завжди, проте саме сьогодні вона неухильно переміщується з периферії педагогічного дискурсу до його центру. Серед причин, що актуалізували цю проблему, вчені називають такі: соціокультурні, економічні та політичні зміни сучасності, неоднозначність трактувань сутності та змісту феномена насильства; труднощі у виявленні причин, ознак та наслідків впливу насильства на розвиток особистості та її поведінку. Шкільне насильство розглядається як виховна та соціальна проблема та як предмет профілактичних заходів. Узагальнення різноманітних суджень учених, педагогів-практиків на проблему насильства в школі дозволив Д. Азерлі та І. Петровій [1] виокремити провідні напрями наукового обговорення цієї проблеми за частотою їхнього розгляду в науково-педагогічній пресі: родинне насильство, опис видів насильства, форми насильства, психологічні аспекти насильства, засоби зниження рівня жорстокості й програми профілактики.

Загалом насильство в школі традиційно трактується як форма прихованої злочинності серед підлітків, проте чи завжди воно має саме такий характер? Здається, важливо замислитися над тим, що виступає спонукальним мотивом, який запускає механізм насильства. Радянська педагогіка достатньо жорстко реагувала на всі насильницькі прояви, сурова дисципліна була тією стримуючою формою, яка

створювала уяву про учнівській колектив як виключно доброзичливий щодо кожного окремого його члена. Однак це не виключало проявів насилля на практиці, які жорстоко каралися чи супроводжувалися загальним замовчуванням.

Знаковою подією, що засвідчила нагальність проблеми, вважаємо появу на сторінках педагогічної преси жвавого та неоднозначного обговорення теми після виходу в прокат кінострічки «Опудало» (1983 р.), яку було знято за однойменною повістю В. Железнікова. На сьогодні ситуація, що була відтворена у фільмі, вже отримала назву “моббінг” (mobbing, від англ. mob – натовп, зграя; психологічні утиски та насильство над особистістю, які вчиняються переважно групою). Згодом з’явилися в педагогічній пресі та набули поширення терміни – “харасмент” (harassment – домагання, що заподіює незручність чи шкоду; поведінка, що порушує недоторканість приватного життя), “булінг” (bullying, від англ. bully – хуліган, задирака, грубіян, насильник; тривалий процес жорстокого ставлення однієї особи / групи осіб щодо іншого; цькування, залякування), «кібер-булінг» (cyber-bullying - поширення приватної, негативної, неправдивої інформації в кібер-середовищі; знущання з використанням електронних засобів). Очевидно, що ці терміни – запозичені, проте чи запозичені явища? На нашу думку, слід не лише запозичувати іншомовні слова, а й уважно поставитися до методик подолання таких явищ в інших країнах, оскільки очевидно, що наші зарубіжні колеги значно уважніше поставилися до таких проявів, раніше розпочали вивчення механізмів подолання насильства серед підлітків та запропонували свої превентивні моделі.

Серед значної кількості превентивних моделей виокремимо концепцію “нульової толерантності” (Zero Tolerance), яка має вже двадцятирічний досвід впровадження в американських школах, тому на сьогодні існують результати її дії.

Вихідним пунктом концепції “нульової толерантності” (далі – НТ) стало положення про необхідність дотримання норм поведінки всіма суб’єктами освітнього простору. Очевидно, що заклади освіти повинні бути безпечними для вихованців. На початку 90-х рр. ХХ ст. ситуація з насильством в американських школах була настільки загрозливою, що виникла необхідність ухвалення в 1994 р. спеціального закону, яким вимагалось терміново відрахувати зі школи учня, який

приніс до школи зброю [5]. Саме на початку 90-х рр. ХХ ст. в американських школах із метою підтримки дисципліни та для створення сприятливого навчального середовища було запропоновано концепцію нульової толерантності. Сутність її полягає в застосуванні суттєвих покарань до будь-яких порушень шкільної дисципліни, незалежно від тяжкості вчинків, пом'якшувальних обставин чи ситуаційного контексту. Первісно ця стратегія була покликана подолати поширення в школах наркотичних речовин, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та зброї. Вона схвально була прийнята адміністрацією шкіл, оскільки дозволила швидко реагувати на будь-які порушення шкільної дисципліни (пропуск школи, неповага до вчителів та учнів, недотримання шкільних правил тощо), отже, школа достатньо оперативно звільнялася від порушників дисципліни.

У 1997 р. Міністерство освіти США провело дослідження результатів упровадження концепції НТ. Результати [6] виявили скорочення використання вогнепальної зброї на 80%, зброї на 78%, розповсюдження наркотичних речовин, тютюну та алкоголю на 80%, фізичного насильства на 81%. Такі позитивні результати сприяли переростанню НТ в національну концепцію освіти. Однак, це викликало збурення в суспільстві щодо дієвості концепції. У короткий час НТ виявилася ефективною, стримуючою, проте нерідко призводила до невиправданого виключення учнів зі школи. За даними американських джерел, близько двох мільйонів учнів щорічно звільняються зі школи через цю концепцією [4].

Хоча в школах було збільшено кількість правоохоронців (у 2007-2008 рр. їх стало більше в 7 разів, ніж у 1996-1997 рр.), встановлено металодетектори, справ неповнолітніх не поменшало [4]. Крім того, у 1999 р. у Columbine High School відбулася страшна подія, яка виявила недоліки НТ. Спрямована на всі види правопорушень, НТ зрівняла й носіння зброї, і незначні порушення [4]. Отже, школи залишалися беззахисними перед зброєю. Натомість учні отримували покарання за незначні порушення, які з великим припущенням можуть бути розцінені як порушення дисципліни. Описи цих вчинків докладно представлені американськими педагогами, публіцистами [7]. Наведемо лише один – коли дев'ятирічного хлопця покарали за те, що він приніс у школу іграшковий пістолет. На думку Дж. Уайтхеда,

однаковою мірою стають винні всі – і ті, хто скоїв злочин, і ті, чий вчинок був випадковим, і ті, кого можна запідозрити в намірі скоїти злочин [7]. Така концепція призводить до порушення принципу презумпції невинуватості.

Тому Американською психологічною асоціацією (American Psychological Association) у 2007 р. було створено спеціальну групу задля встановлення академічного та поведінкового ефекту НТ. У результаті роботи групою було встановлено, що:

- НТ практично не змінила рівня правопорушень у американських школах, статистика залишилася стабільною;
- виключення зі шкіл учнів, що порушують дисципліну, задля створення сприятливого клімату в школі значно не вплинуло на покращення академічних успіхів учнівства;
- НТ отримала підтримку лише з боку тих батьків, які непокояться про своїх дітей, проте бояться, щоб їхня дитина не потрапила у двозначну ситуацію;
- НТ не отримала повної підтримки з боку громадськості, оскільки частина учнів позбавляється права на освіту;
- найбільш вразливими групами стали афроамериканці, проте не тому, що більш схильні до правопорушень, а тому, що в школах відсутні кваліфіковані спеціалісти, які б ураховували етнічні особливості учнівства та були позбавлені расових забобонів;
- дані сучасної нейрофізіології доводять, що соціальна незрілість підлітків, обумовлена незрілістю нервової системи, отже вони менш адекватно оцінюють наслідки своїх вчинків, тому концепція НТ суперечить особливостям фізіологічного розвитку підлітків;
- НТ не скоротила правопорушення, а збільшила звернення до системи правосуддя у справах неповнолітніх;
- свідчення щодо користі НТ для батьків, родин, громади виявилися сумнівними, оскільки збільшилося навантаження на ограні ювенальної юстиції, що виявилось економічно обтяжливим.

Отже, у цілому НТ виявилася недостатньо ефективною, проте вчені, що брали участь у дослідженні, вважають за необхідне продовжити пошуки стратегій попередження насильства в школах. Ними визначено три рівні втручання будь-якої профілактичної програми:

- стратегії первинної профілактики, спрямовані на всіх учнів;
- вторинні стратегії профілактики, спрямовані на тих, хто може бути схильним до ризику насильства або порушення,
- третинні стратегії для тих, хто вже скоїв правопорушення.

Досвід упровадження універсальної концепції НТ не отримав очікуваних результатів у американському освітньому середовищі. НТ не виявляла ефективності тривалий час, проте від неї не відмовилися й сьогодні.

У сучасних вітчизняних умовах традиційні методи запобігання насильству (заклики, нотації, профілактичні лекції та бесіди, виклики батьків до директора чи на педагогічну раду) не є такими дієвими, як раніше. Науковці справедливо переконують, що подолати насильство можливо лише за умови залучення дитини до суспільно значущої праці, особливо в критичні періоди розвитку учнівства. Повністю поділяючи думку О. Болотової про те, що «попередження насильства в освіті, в конкретній школі може стати початком боротьби з насильством у суспільстві» [2, с. 57], переконані, що засоби подолання насильства не можуть бути насильницькими.

Список використаних джерел

1. Азерли Д.А. Насилие в школе: взгляд современных российских исследователей / Д.А. Азерли, И.Э. Петрова // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2013. – №4 (32). – С. 7-13. – (Серия : „Социальные науки”).
2. Болотова Е.Л. Правовые механизмы противодействия насилию в образовании / Е.Л. Болотова // Народное образование. – 2012. – №1. – С. 56-62.
3. A Generation Later: What We've Learned about Zero Tolerance in Schools Jacob Kang-Brown, Jennifer Trone, Jennifer Fratello, Tarika Daftary-

- Карур [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.vera.org/sites/default/files/resources/downloads/zero-tolerance-in-schools-policy-brief.pdf>
4. Reynolds C. Are Zero Tolerance Policies Effective in the Schools? An Evidentiary Review and Recommendations / Cecil R. Reynolds, Russell J. Skiba, Sandra Graham, Peter Sheras, Jane Close Conoley, and Enedina Garcia-Vazquez // American Psychologist. – 2008. – Vol. 63, No. 9. – P. 852–862.
 5. The law encourages exceptions on a case-by case basis for students with disabilities. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www2.ed.gov/offices/OSDFS/gfsaguidance.html>
 6. Zero Tolerance and Alternative Strategies: A Fact Sheet for Educators and Policymakers / National Association of School Psychologists, 2001. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.nasponline.org/resources/factsheets/zt_fs.aspx.
 7. Whitehead John W. Zero Tolerance Schools Discipline Without Wiggle Room / Jone W.Whitehead. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.huffingtonpost.com/john-w-whitehead/zero-tolerance-policies-schools_b_819594.html